

Excerpts from the new Hungarian version of Alexis de Tocqueville's *Democracy in America*.

Péter Ádám

Translator's introduction:

It was exactly thirty years ago, when the Európa Kiadó published the complete Hungarian version of this major milestone of French political philosophy. Tocqueville's masterpiece is highly appreciated in the United States by liberals and conservatives alike. Nevertheless, the aforementioned Hungarian translation had several shortcomings including the awkward style and the difficult intelligibility. The abovementioned setbacks were primarily due to the previous translators' relative unfamiliarity with the classic French language. Furthermore, since the seven-member translator team could not fully interpret Tocqueville's thought process, the text included misunderstandings, ambiguity, and confusing statements. What is more, said version could not render "Tocqueville's voice," that is, the elegant and crystal clear style of the author, while it was not able to represent the respective literary dimension either.

As the translator of the new version, I aim to present a work without literary pretensions and archaic stylization while using a current vernacular. In addition to clarity and accessibility, I strove to provide a taste of the scholarly style of the French treatise prose of the 18th century.

Tocqueville's friend and travel companion Gustave de Beaumont and the widow of the author five years after the writer's death in 1859 prepared three books of the multivolume work for publication. I believe the last lines of Beaumont's lengthy preface provide a timeless justification for the relevance of *Democracy in America*: "Tocqueville's work offers an indispensable intellectual arsenal for a long time to come. In this treasure trove the champions of liberty will find weapons for their struggle, politicians can make use of its wisdom, while the weak will gain energy and the average thinker will be enriched with food for thought."

Péter Ádám

A BÍRÓI HATALOM AZ EGYESÜLT ÁLLAMOKBAN. MILYEN BEFOLYÁSSAL VAN A BÍRÓI HATALOM A POLITIKA VILÁGÁRA¹

Úgy gondolom, nem árt [ebben a könyvben] külön fejezetet szentelni a bírói hatalomnak. Ennek ugyanis olyan nagy a politikai súlya, hogy az az érzésem, csökken-
teném a jelentőségét, ha csak mellékesen ejtenék szót róla.

Államszövetségek létrejöttek máshol is, nemcsak Amerikában; láttunk máshol is köztársaságokat, nemcsak az Újvilág partján; a képviseleti rendszert is már több európai államban elfogadták; de egyben biztos vagyok: mindmáig egyetlen olyan nemzet sincs a világon, amelyben úgy alakították volna ki a bírói hatalmat, mint ahogy Amerikában.

Az Egyesült Államokban külföldi csak lehető legnehezebben tudja megérteni az igazságszolgáltatás szervezetét. Gyakorlatilag nincs is olyan politikai esemény, amelynek kapcsán a bírói hatalom szóba ne kerülne; amiből a külföldi arra következtet, hogy az Egyesült Államokban a bíróságot az egyik legnagyobb politikai hatalom. És amikor ezek után alaposabban szemügyre veszi a bíróságok illetékességét, első pillantásra nem lát mást, csak jogosítványokat meg szokásokat. A bíró mindig úgy fogja fel a dolgot, hogy csak alkalomszerűen avatkozik a közügyekbe; csakhogy ilyenre úgyszólván minden nap kínálkozik alkalom.

Amikor a párizsi parlament² élt intelmi jogával, és megtagadta egy rendelet beiktatását; amikor maga elé idézett egy hatalmával visszaélő főtisztviselőt, olyankor leplezetlenül látni lehetett a bírói hatalom politikai tevékenységét. Csakhogy az Egyesült Államokban semmi ilyet nem látni.

Az amerikaiak a bírói hatalom minden olyan tulajdonságát megőrizték, amiről azt fel lehet ismerni. Bíróság csak jogvita esetén járhat el valamilyen ügyben. Bíró csak peres eljárás esetén foglalkozhat egy üggyel. Mindebből az következik, hogy

¹ Az itt bemutatott szemelvényt az első könyv hatodik fejezetéből emeltem ki; a fejezet eredeti címe: *Du pouvoir judiciaire aux États-Unis et de son action sur la société politique*. L. Tocqueville, II., Édition publiée sous la direction d'André Jardin, Paris, Gallimard, Bibliothèque de la Pléiade, 1992, 109-117. o. Ugyanez a szemelvény az 1993-as Európa Kiadó által közreadott könyvben (Alexis de Tocqueville, *Az amerikai demokrácia*, Európa Könyvkiadó, 1993, fordította Frémer Jusztna, Kiss Zsuzsa, Martonyi Éva, Miklós Livia, Nagy Géza, Schulteis Gyula, Szabolcs Katalin) a 149-158. oldalon található. A szöveg értelmezéséhez két angolnyelvű kiadást is használtam: Gerald E. Bevan (Alexis de Tocqueville, *Democracy in America*, Penguin Books, 2003), valamint Arthur Goldhammer fordítását (*Democracy in America*, The Library of America, 2004.).

² A Régi Rend egyik legfontosabb intézménye, széleskörű jogosítványokkal felruházott és legfelső bírósággént is működő királyi törvényszék. (A ford.)

a bírói hatalom csakis akkor foglalkozhat egy törvénnyel, ha az a törvény jogvita tárgya. Addig a törvény nem is kerül a bírói hatalom látókörébe. Amikor a bíró valamilyen per kapcsán megvizsgál egy – a perrel kapcsolatos – törvényt, bár kiszélesíteni kiszélesíti jogosítványainak körét, kilépni nem lép ki belőle, már csak azért sem, mert a törvény felülvizsgálata nélkül a perben nem tudna ítéletet hozni. De amikor – a per keretén belül – megítél egy törvényt, elhagyja a bírói hatalom illetékességi körét, hogy belépjen a törvényhozó hatalom illetékességi körébe.

A bírói hatalom második jellemzője nem egyéb, mint hogy a bírónak mindig egyedi esetben, nem pedig általános jogelvek kapcsán kell ítéletet mondania. Ha a bíró magánjogi perben azzal a meggyőződéssel semmisít meg egy általános jogelvet, hogy – mivel annak egyik következménye sem használható az eljárásban – az adott esetben érvénytelen, még nem lép ki illetékességi köréből; de ha a bíró közvetlenül intéz támadást egy általános jogelv ellen, és azt úgy semmisíti meg, hogy közben semmiféle egyedi esetről nincs szó, akkor kilép abból a körből, amelybe minden nép egyetértőleg bezárja: ilyenkor, meglehet, fontosabb lesz, és talán még hasznosabb is, mint egy igazságszolgáltatásban dolgozó főtisztviselő, de ettől fogva már nem a bírói hatalom képviselője.

A bírói hatalom harmadik jellemzője: csak akkor léphet működésbe, ha hozzá fordulnak, vagyis – ahogyan a jog nyelvén mondják – ha megkeresik. Ezzel a jellemzővel, igaz, nem találkozunk olyan gyakran, mint a másik kettővel. Mégis, véleményem szerint a kivételek ellenére is alapvető tulajdonsággal van dolgunk. A bírói hatalom már természeténél fogva is passzív; csakis akkor mozdul meg, ha működésbe hozzák. Tudomására hoznak egy bűncselekményt, és megbünteti a tettest; hozzáfordulnak, hogy szüntessen meg egy igazságtalanságot, és orvosolja a jogsérelmet; ha kikéri véleményét egy perirattal kapcsolatban, akkor értelmezi a periratot; de hivatalból nem indít eljárást bűnözők ellen, nem tárja fel az igazságtalanságot, és nem vizsgálja a tényeket. A bírói hatalom végeredményében erőszakot követne el passzív jellege ellen, ha maga lépne fel kezdeményezőként, és ha feladatának tekintené a törvények rendszeres felülvizsgálatát.

Az amerikaiak megtartották a bírói hatalom három megkülönböztető karakterét. Az amerikai bíró csak jogvita esetén tud ítéletet hozni. Csakis egyedi esettel foglalkozik; és csak akkor kezd intézkedni, amikor megkeresik.

Az amerikai bíró tehát ugyanolyan, mint a többi nemzet bírója. De emellett nagyon erős politikai hatalommal is fel van ruházva.

Hogy ez miképpen lehetséges? Utóvégre ugyanabban a körben mozog, ugyanazokkal a jogi eszközökkel él, mint más nemzetek bírói; hogy akkor mégis miért van felruházva olyan hatalommal, amivel azok nem rendelkeznek?

Ennek oka egyetlen tényben rejlik: az amerikaiak elismerték a bírónak azt a jogát, hogy az ítéleteket az *Alkotmányra*, nem pedig a törvényekre alapozzák. Más

szavakkal: lehetővé tették, hogy a bírák ne alkalmazzák azokat a törvényeket, amelyeket alkotmányellenesnek tartanak.

Tudomásom szerint előfordult, hogy más országok törvényszékei is igényt tartottak ilyen jogra; csak hogy ilyen joggal sohasem ruházták fel őket. Amerikában viszont ezt a jogot minden hatalom elismeri; Amerikában nincs egyetlen párt, mi több, nincs egyetlen ember sem, aki ezt a jogot kétségbe vonná.

Ennek magyarázata az amerikai alkotmányok lényegében keresendő.

Franciaországban az Alkotmány megváltoztathatatlan vagy legalábbis annak kellene lennie. Egyetlen hatalomnak nincs joga -- legalábbis az általánosan elfogadott elmélet szerint -- bármit is módosítani benne.

Angliában elismerik a Parlament jogát az Alkotmány módosítására. Angliában tehát az Alkotmány folytonosan változhat, ami gyakorlatilag annyit jelent, hogy Alkotmány nincs is. A Parlament egyszerre törvényhozó és alkotmányozó testület.

Amerikában viszont a politikai elméletek egyszerűbbek és racionálisabbak.

Az amerikai alkotmány korántsem megváltoztathatatlan, szemben a franciával; csak hogy az amerikai nem lehet a szokásos úton-módon megváltoztatni, miként az angolt. Az amerikai alkotmány valójában a népakarat kifejeződése, és mint ilyen, egyszerre vonatkozik a törvényhozókra meg a honpolgárokra; megváltoztatni is csak a népakarat változtathatja meg, mégpedig kizárólag meghatározott procedura szerint és csakis meghatározott esetekben.

Amerikában tehát az Alkotmány változhat; de amíg érvényben van, ez minden hatalom forrása. Az Alkotmány ereje minden más hatalomnál előbbrevaló.

Könnyen belátható, hogy ezek a különbségek mennyiben befolyásolják az igazságszolgáltatás helyzetét és jogait az általam említett három országban.

Ha Franciaországban a törvényszékek megengedhetnék maguknak, hogy – a törvények alkotmányellenességére hivatkozva – eltérjenek a jogszabályok előírásaitól, az annyit jelentene, hogy az alkotmányozó hatalmat is sajátjuknak tekintik, annál is inkább, mivel ebben az esetben csakis nekik volna joguk értelmezni az alkotmányt, amelynek szövegén senki sem változtathat. Ezzel pedig a nemzet helyébe lépnének, vagyis uralkodó szerepre tennének szert a társadalom felett, már amennyiben ezt a szerepet a bírói hatalom belső gyengesége egyáltalán lehetővé teszi.

Tisztában vagyok vele: azzal, hogy megfosztjuk a bírákat a jogtól, hogy felülbírálhatják a törvények alkotmányosságát, ha közvetett módon is, a törvényhozást ruházzuk fel az Alkotmány megváltoztatásának jogával, mivel ebben az esetben semmi se korlátozza a törvényhozás hatalmát. Akárhogyan is, okosabb a nemzeti Alkotmány megváltoztatásának jogát olyan emberekre bízni, akik a népet képviselik a törvényhozásban, semmint azokra, akik csak önmagukat képviselik.

De még ennél is ésszerűtlenebb volna az angol bírákat olyan joggal felruházni, hogy bátran ellenállhatnak a törvényhozás akaratának, hiszen a Parlament egy-

formán forrása a törvényeknek meg az Alkotmánynak, következésképp nem lehet olyan törvényt alkotmányellenesnek nyilvánítani, amely a három hatalmi ág döntésének eredménye.

Amerikára azonban az iménti két megfontolás közül egyik sem alkalmazható.

Az amerikai Alkotmány ugyanis egyformán érvényes a törvényhozásra meg az egyszerű honpolgárra. Amiből az következik, hogy a törvények sorában ez a legfontosabb, és hogy törvénnyel az alkotmányt nem lehet módosítani. Ebből a szempontból érthető, hogy a törvényszékek inkább az Alkotmányhoz igazodnak, semmint a törvényekhez. Mindez a bírói hatalom lényegéből is következik: végeredményében a bíró megkérdőjelezhetetlen joga, hogy azt válassza a törvényes rendelkezések közül, amelyik legszigorúbban kötelezi.

Az Alkotmány Franciaországban is első a törvények sorában, és a bírácoknak nálunk is jogukban áll rá alapozni az ítéletet; csak hogy ha élnének ezzel a joggal, megsértenének egy másik – az övékéénél is szentebb – jogot; e jog pedig azé a társadalomé, amelynek nevében eljárnak. Itt a szokásos megfontolás kénytelen meghajolni az államreazon előtt.

Amerikának viszont – ott ugyanis a nemzet az Alkotmány megváltoztatásával mindig engedelmességre kényszerítheti a bírácokat -- ilyen veszélytől nem kell tartania. Ami annyit jelent, hogy ezen a ponton a politikai érvelés azonos a logikai érveléssel, ilyenformán a nép is meg a bíró is egyformán megtarthatja előjogait.

Így amikor olyan törvényre hivatkoznak az amerikai törvényszék előtt, amit a bíró alkotmányellenesnek tart, akkor az utóbbinak jogában áll megtagadni a törvény alkalmazását. Jóllehet az amerikai bíró csak ezzel az egy sajátos hatalommal rendelkezik, már ennek birtokában is nagy a politikai befolyása.

Annál is inkább, mivel alig van törvény, amit bíró előbb vagy utóbb ne vizsgálna felül, hiszen úgyszólván nincs is olyan törvény, amely ne sértene valamilyen magánérdeket, amelyre a peres felek alkalomadtán ne hivatkoznának.

Márpedig attól a pillanattól fogva, hogy perben a bíró egy bizonyos törvényt nem hajlandó alkalmazni, a törvény morális erejének java részét elveszíti. És akiket emiatt érdeksérelem ér, azok ettől fogva nem kötelezhetők arra, hogy alávevessék magukat e törvény előírásainak: a törvény pedig a perek megsaporodtával érvényét veszti. Ekkor két megoldás lehetséges: a nép vagy megváltoztatja az Alkotmányt, vagy a törvényhozás a törvényt hatályon kívül helyezi.

Mindebből az következik, hogy az amerikaiak igen nagy politikai hatalommal ruházták fel a törvényszékeket; azzal viszont, hogy az igazságszolgáltatás csakis jogi eszközökkel kezdheti ki a törvényeket, nagyban csökkentették a fenti jogosítvánnyal együtt-járó veszélyeket.

Ha ugyanis a bíró elméletileg és általánosan vonhatta volna kétségbe a törvényt; ha lehetősége lett volna arra, hogy kezdeményező félként elmarasztalja a törvény-

hozót, akkor nyilvánosan a politika színterére lépett volna; akkor -- egy párt híveként vagy ellenfeleként szítva fel az országot megosztó politikai indulatokat – mindenkit harcba hívott volna. A bíró azonban bonyolult jogvitában és a törvény egyedi esetre való alkalmazása kapcsán vizsgál meg egy törvényt, ezzel pedig a törvény megkérdőjelezésének tényét mintegy elrejtí a közvélemény elől. Annál is inkább, mivel ítéletében csak magánérdek kapcsán hoz döntést; az pedig pusztán véletlen, hogy a döntéssel a törvény is sérelmet szenved.

Egyébként az ekként bírált törvény még törvény marad: erkölcsi ereje, igaz, csökken, hatálya azonban nincs felfüggesztve. De amikor a joggyakorlat újabb és újabb csapást mér rá, végül csak érvényét veszti.

Ráadásul nem nehéz megérteni: az, hogy magánérdekkel kapcsolatosan hagyják figyelmen kívül a törvényt, illetve az, hogy a törvény alkotmányosságának vizsgálatát összekötik annak a félnek a perével, aki ellen eljárás indult, egyben annak is biztosítéka, hogy bíró csak jó okkal indít támadást a törvényhozás ellen. Ez utóbbi ebben a rendszerben már nincs kitéve a pártok napi agressziójának. Azzal pedig, hogy a bírák felhívják a figyelmet a törvényalkotás hibáira, valós szükségletet elégítenek ki: ráadásul valóságos és bíróilag értékelhető tény a kiindulópont, már csak azért is, mivel a per is erre a tényre van alapozva.

Nagy a gyanúm: az amerikai törvényszékeknek ez az eljárása feltehetően a lehető legkedvezőbb mind a közrendre, mind a szabadságra nézve.

Ha az amerikai bíró csak frontálisan intézhetne támadást a törvényhozók ellen, előfordulhat, hogy ehhez hiányzik a kellő bátorsága; mint ahogyan az is előfordulhat, hogy pártos elfogultságában úgyszólván minden nap ilyesmire ragadtatja magát. Így viszont könnyen megtörténhet, hogy akkor támadják a törvényt, amikor a törvényt alkotó hatalom gyöngye, és akkor vetik alá magukat zokszó nélkül a törvénynek, amikor a törvényt alkotó hatalom erős; ami annyit jelent, hogy akkor támadják a törvényt, amikor okosabb volna tiszteletben tartani, és akkor tartják tiszteletben, amikor a hatalom minden nehézség nélkül épp annak nevében nyomja el a honpolgárokat.

Vagyis az amerikai bíró mintegy akarata ellenére sodródik a politika területére. Csakis azért bírálja felül a törvényt, mert egy perben ítéletet kell hoznia, és nem teheti meg, hogy a perben ne hozzon ítéletet. A politikai kérdés tehát, amit meg kell oldania, szorosan kapcsolódik a peres felek érdekéhez, és ha a politikai kérdésben nem akarna dönteni, akkor a perben sem tudna ítéletet hozni. Vagyis csak akkor viselkedik honpolgárhoz méltó módon, ha eleget tesz a bírói hivatással együtt-járó szigorú kötelességének. Mindenesetre, a törvényhozás felett gyakorolt bírói ellenőrzés nem terjedhet ki megkülönböztetés nélkül minden törvényre, már csak azért sem, mivel olyan törvények is vannak, amelyek sohasem adnak rá okot, hogy valamilyen per kapcsán megkérdőjelezzék őket. Vagy ha mégis, akkor is előfordulhat, hogy senki sem akarja az ügyet bíróság elé vinni.

Bár ennek hátrányával az amerikaiak is tisztában voltak, nem tudták kellőképpen orvosolni a dolgot, főleg azért nem, mert úgy gondolták, igen veszedelmes dolog a bíróságokat még ennél is nagyobb jogosítványokkal felruházni.

Az amerikai törvényszékeknek tehát – bizonyos szűk határok között – jogukban áll nyilatkozni egy törvény alkotmányellenességét illetően, ez a jog pedig a legbiztonságosabb védőfal, amit valaha is emeltek egy politikai testület zsarnokságával szemben.

AZ AMERIKAI BÍRÁK TÖBBI HATÁSKÖRE

Nem is tudom, kell-e egyáltalán mondanom, annyira magától értetődik: az olyan szabad nép körében, mint amilyen az amerikai, minden egyes honpolgárnak jogában áll köztisztviselő ellen köztörvényes bíróságon vádat emelni, és minden egyes bírónak jogában áll köztisztviselőt elmarasztalni.

Nem kell ehhez a bíróságokat semmiféle különleges kiváltságokkal felruházni, megbüntethetik enélkül is a végrehajtó hatalom képviselőit, ha azok lábbal tiporják a törvényt. Ha ezt a bíróságoknak megtiltanák, természetes joguktól fosztanak meg őket.

Az Egyesült Államokban egyáltalán nem volt olyan benyomásom, hogy gyengítően hatott volna a kormányzás fogaskerékrendszerének működésére az a tény, hogy köztisztviselőnek adandó alkalommal bíróság előtt kell számot adnia cselekedeteiért.

Épp ellenkezőleg, úgy láttam, hogy az amerikaiak ezzel csak növelték a végrehajtó hatalmat megillető tiszteletet, annál is inkább, mivel így az utóbbi még nagyobb gondot fordít arra, hogy ne adjon semmi okot a kritikára.

Nemkülönben azt is megfigyeltem, hogy az Egyesült Államokban ritkaságszámba mennek a közélet tisztaságával kapcsolatos perek; hogy miért, azt könnyű megmagyarázni. Egy per, bármilyen perről van szó, mindig nehéz vállalkozás, és költséges is. Közszerelőt nem nehéz befektíteni a sajtóban, ahhoz azonban komoly indokok kellenek, hogy bíróságon eljárást indítsanak valaki ellen. Köztisztviselő ellen pedig csak megalapozott indokkal lehet bíróságon panaszt emelni; márpedig köztisztviselő nemigen ad okot ilyen panaszra, mert tudja, bármikor eljárást indíthatnak ellene.

Mindennek vajmi kevés a köze az amerikaiak által elfogadott köztársasági államformához, hiszen ugyanezt Angliában szinte minden nap megtapasztalja az ember.

E két nép úgy gondolta, az még korántsem elegendő szabadságának biztosításához, hogy mindenkinek jogában áll a végrehajtó hatalom legfontosabb embereit bíróság elé állítani. Úgy látták, a szabadság sokkal jobban biztosítható minden egyes honpolgár számára elérhető kisebb perekkel, mint bonyolult bírósági eljárással, amelyhez a honpolgárok soha nem folyamodnak, vagy ha mégis, mindig későn.

A középkorban egyáltalán nem volt könnyű őrizetbe venni a gonosztevőket, és amikor a bírának mégis sikerült néhányat kézre keríteni, nemritkán iszonyatos kínvallatásnak vetették alá a szerencsétleneket; de így se sikerült csökkenteni a bűnözők számát. Azóta kiderült, a biztonságos és emberséges igazságszolgáltatás sokkal hatékonyabb.

Az amerikaiak meg az angolok szerint a hivatali visszaélés meg az önkényeskedés ugyanolyan bűncselekmény, mint a lopás: amiért is meg kell könnyíteni az ilyen esetek felderítését, és enyhíteni kell a kiszabott büntetéseket.

A francia köztársaság VIII. évében elfogadott alkotmány³ 75. cikkelye így hangzik: „A kormányzat által kinevezett főtisztviselők ellen, a miniszterek kivételével, hivataluk gyakorlása közben elkövetett bűncselekményekért csak az Államtanács⁴ egyetértő határozata után lehet eljárást indítani; ebben az esetben az eljárást köz-törvényes bíróság előtt kell lefolytatni.”⁵

A VIII. év Alkotmányát ugyan hatályon kívül helyezték⁶, de mind a mai napig ezt a cikkelyt szegezik szembe a honpolgárok nagyon is érthető követeléseivel⁷.

Amerikaiaknak meg angoloknak nemegyszer próbáltam elmagyarázni, mi is valójában a 75. cikkely jelentése, vajmi kevés sikerrel.

Annyit ők is felfogtak, hogy az Államtanács valójában igen fontos jogi intézmény a királyság szívében; és hogy van abban valami önkényes, hogy minden előzetes eljárás nélkül rögtön ez elé a bíróság elé utalnak minden panaszt.

De amikor megpróbálom velük megértetni, hogy az Államtanács nem bírói „tanács”, legalábbis a szó szokványos jelentésében nem, hanem közigazgatási testület, amelynek tagjai közvetlenül a királynak vannak alárendelve; amikor elmagyarázom nekik, hogy a királynak – miután élve uralkodói hatalmával utasította egyik (prefektusnak nevezett) szolgáját valamilyen hivatali visszaélés elkövetésére – arra is van lehetősége, hogy élve uralkodói hatalmával arra utasítsa másik (ezúttal Államtanácsnak nevezett) szolgáját, hogy az illető megbüntetésé nélkül boronálják el az ügyet; végül amikor elmondom, hogy az uralkodói parancsra sérelmet szenvedő honpolgár kénytelen magától az uralkodótól engedélyt kérni arra, hogy

3 Arról az 1799. december 13-án elfogadott rövidéletű alkotmányról van szó, amely az Első Köztársaságon belül megalapozta a Konzulátust. (A ford.)

4 *Conseil d'État*; Napóleon Bonaparte által a fentebb említett alkotmány keretében alapított – mindmáig létező – közintézmény, amely egyszerre tanácsadó testület és közigazgatási perekben a másodfok utáni legfelső jogi fórum. (A ford.)

5 V. ö. *Les Constitutions de la France depuis 1789*, Paris, GF Flammarion, 1995, 160. o. (A ford.)

6 1802-ben. (A ford.)

7 Mivel 1814-ben a XVIII. Lajos által a nemzetnek „adományozott” alkotmány átvett minden olyan korábbi törvényt, amely nem állt vele ellentétben, egyszerű törvényként a 75. cikkely is érvényben maradt. (A ford.)

ügyében jogi elégtételt kaphasson, amerikai és angol barátaim -- képtelenek lévén ilyen felháborító abszurditást elhinni – azzal vádoltak, hogy vagy hiányosak az ismereteim, vagy nem mondok igazat.

A régi monarchiában⁸ sűrűn előfordult, hogy parlamenti rendeletre⁹ őrizetbe vettek egy bűncselekmény elkövetésével gyanúsított köztisztviselőt. De amikor – néha – az uralkodó úgy határozott, megszüntették ellene az eljárást. Ilyenkor a despotizmus a maga pőreségében mutatkozott meg, a bírói testületek által tanúsított engedelmesség pedig nem volt más, mint a nyers erőnek való behódolás.

Bizony, jó messzire hátráltunk vissza attól a ponttól, ameddig atyáink eljutottak; mi ugyanis igazságszolgáltatásnak nevezzük az önkényt, és a törvény nevében hajtjuk végre azt, amire atyáinkat csak a nyers erő kényszeríthette.

8 Vagyis a francia forradalom előtt. (*A ford.*)

9 Lásd, 2. jegyzet. (*A ford.*)